

Luffarna och gårdfarihandlarna

De var välkomna i stugorna

Av Rut Hermansson

För någon tid sedan läste jag i en dagstidning att luffarna på sin tid kanske framkallade både rädsla och obehag hos den stora allmänheten. Som jag minns den tiden då det var vanligt med luffare, nasare och olika vandrare, så tror jag inte att folk i allmänhet oroade sig så mycket för våra vandrare. Inte tror jag att rädslan var så stor heller, ty oftast blev dessa vandrande människor väl mottagna, fick mat och fick vila i ladugård eller höskulle. Men de blev alltid tillsagda att de skulle vara aktsamma med eld, det var inte så många som rökte, ty de flesta använde snus, jag känner väl till att "luffarna" tiggde en strut snus av lanthandlarna. De blev ej nekade detta efterlängtade njutningsmedel, detsamma var det med både mat och nattlogi när de bad därom på gårdar och byar, som de besökte. Visst fanns det en del människor, som av ren snålhet ej skänkts bort någonting i onödan.

VAD ALLMÄNHETEN var rädd för så var det att luffarna kanske bärande både loppor och löss med sig som sällskap och då kunde föra in detta i hemmen. Det var alla rädda för och togs också för givet att en luffare skulle vara full av ohyra, trots att de kanske var mer fria från det än de var i många hem. Det kunde vara välförsett med dessa gäster i en del hem, ty både hygien, och trångboddhet, ja, även fattigdomen gjorde sitt till.

Under min skoltid mötte vi barn både luffare, nasare och kända original, även en del gårdsmusikanter och andra spelemän, vi var inte direkt rädda, men vi bar respekt för dem. Vi neg, bockade vackert för alla vandrare, svaret blev oftast ett leende, kanske några vänliga ord till oss.

När vi såg deras dåliga klädsel tyckte vi att det var synd om dessa farbröder, som gick på vägarna och ej hade ett riktigt hem. Byxbenen var ibland så trasiga så det fransade sig kring benen, sällan några strumpor sommartid och skorna så trasiga att vatten rann både in och ut i dem. Bland kanske det kunde ligga någon vandrare och sova strax intill vägrenen. Jag minns en speleman, som med ena armen om sitt dragspel och den andra som huvudgård, hatten över ansiktet som skydd not solen sov gott bland ljung och grönska strax intill vår skolväg. Vi barn smög oss tysta förbi så han ej skulle vakna.

En del nasare och gårdfarihandlare kände vi igen, de tog sina ronder då och då. De besökte hemmen och gjorde sina affärer här och där. Många husmödrar, de som hade lite privatpengar, tyckte ibland att de gjorde idealköp när nasarna prutade av undan för undan för att det till sist skulle bli affär utav.

VARORNA VARIERADE, ty en del hade tillverkat sina varor själva, om man tänker på träskedar, slevar, kaffesilar, rivjärn, järntrådsvispar, vispar av björkris, järntrådsvispar med fler plåtsaker m.m. Vanligt var det med kängsnören, knapp- och synålsbrev, ben- och plåtknappar, kartor med hakar och märlor, strumpeband, ja, många fler saker kunde förekomma. Det kom både kvastgubbar och kvastgummor och då bjöds det ut både moss- och björkriskvastar, även diskvagnar av granris, även andra sorters borstar kunde köpas av dessa vandrande affärsmän. Inte alls ovanligt att det kom judar, som då sålde tyger och de var alltid så envisa, även gick ned i pris så det var ej så gott att kunna klara sig mot dessa smidiga affärsmän med mindre än det blev något köpt.

VI BARN tyckte att det var både spännande och intressant med dessa vandrare när de bjöd ut sina varor. Roligast var det när blomstertanterna kom in med sina stora korgar med konstgjorda pappersblommor, ty de var så vackra och köptes för att i år stå i vas på byrå eller någon hörnhylla, som var rätt vanlig förr i tiden. Dessa tanter eller gummor hade mycket att berätta eftersom de gick omkring i bygderna, de ville också snappa upp de senaste nyheterna, så de hade något nytt att berätta på nästa ställe.

Om de blev fögnade med kaffe och kakor så kanske det blev en extra bukett som present. Spetsar, bomullsband, förkläden och schaletter såldes också av kringvandrande kvinnor. En väldig svada var oftast dessa kvinnor begåvade med och kunde då hitta på många otroliga saker som t ex att den spetsen hade den prinsessan i sina brudlakan, även att spetsarna var handvirkade eller knypplade av både nunnor och andra fina personer. Mycket trovärdigt uppträdde dessa kvinnor, så många husmödrar föll till föga. En husmor var överlycklig över att ha köpt så fina knypplade lakanspetsar och visade så upp dem under stolthet för en väninna.

"O, geda mej, sade hon, dä ä' samme sört, precis, som ja har skickat efter en hel bunt från Åhlén & Holm, å' di va inte dyre. Du kan tänke dej att en bunt på 10 meter å' 5 cm brede köstede bare 1,70 å' dä va utav de fineste. Di ä' precis like dine."

Ej att undra att den så lyckliga husmodern blev ledsen över att hon låtit lura sig. Ja, så kunde det gå till ibland.

DET FANNS andra vandrare och då tänker jag först på alla gesäller, som vandrade, ja, de "reste" hette det på gesällspråk. De stannade till på en plats en tid när de fick arbete, men flyttade snart till en annan ort. Yrkena varierade, ty det var både skräddare, skomakare, smeder, sadelmakare, garvare m fl. som gick omkring som gesäller. Många duktiga hantverkare gick också vägarnas rond och liksom gesällerna stannade en tid på varje plats. Våra skärslipare känner väl alla till. Förr fanns inga anställda sotare utan även de kom och gick och fick då mycket att uträtta på större hus, ty genom för mycket sot blev det ofta soteld. Backstugor och torp kunder vem som helst sota med en granruska med tyngd och så en lång lina. Det fanns ej några rörgångar i dessa spisar, utan man kunde se genom pipan rakt upp. Jag minns ett par sotare från min barndom, de var glada, men mycket begivna på starka drycker, så ibland blev de för glada.

I MIN HEMBYGD hade vi våra original och de mest omtalade och minnesrika är väl Präst-Kalle och Jocke-Kis. Båda gick vida omkring hela Småland. Det sades att Präst-Kalle tog större utsvävningar ibland, ty han var ofta gäst när någon präst skulle installeras. Det har berättats för mig att Jocke-Kis gästade även här i Mariannelund. Båda var kända, det var ingen som hyste någon rädsla för dem. De togs emot med kaffe och mat vart de kom. Ja, emottagna blev alla, det var väl enstaka fall, som blev utvisade. De fick sin fögnad och sen gick de igen när de pratat en stund och lättat sitt hjärta. Stolen de suttit på blev utburen och avtorkad med tanke på ohyra. Men det fick ej ske förrän vår gäst var försvunnen ur sikte, ingen fick såras.

I MIN BARNDOM fanns det många kvinnor, som bodde ensamma, jag tänker på de lärarinnor som hade sin bostad i de stora gamla skolhusen, som låg ensligt utan telefon och nära kontakt med grannar. Både Svartsmörja och Bjärka minns jag allt för väl, ty mina två första skolår gick jag i Svartsmörja skola. Jag minns så väl bostaden, som vår Fröken hade, det var bara ett litet rum och dito kök. Trots att lärarinnorna bodde ensamma hörde man aldrig någon rädsla från dem ej heller förekom några överfall från luffare eller vandrare.

Vår lama tant Klara, som jag någon gång berättat om, bodde ensam och när någon luffare eller vandrare kom så öppnade hon sitt fönster på glänt och talade om att hon var förlamad och fick ständigt ligga eller sitta i säng intill fönstret. När besökarna hörde detta visade de den största aktning och medlidande, pratade en stund innan de gick och sade farväl. Det hände att en del återkom för att berätta hur det var ute i landet, och det gladdde tant Klara att få dessa besök. Hon var aldrig rädd utan var alltid glad och kunde under skratt berätta om sina besök. Tant Klara var inte den enda, som bodde ensam, många änkor med mindre barn, ja, även äldre kvinnor bodde ensamma i sina backstugor kanske långt inne i skogen.

JAG TÄNKER även på min tjänstetid på Hessleby sanatorium, dit kom många luffare, även försäljare och andra vandrare. Alla visste att där kunde de få mat, även smörgåspaket som matsäck. Vi kökspersonal var glada och villiga att plocka om de luffande gästerna, en del var stamkunder och återkom då och då. Den s.k. "Ölandsgubben" kom allt som oftast, han sålde sticklingar till "Nattens Drottning". Han kunde också med klyka finna källådror. På somrarna drack han kaffe tillsammans med oss personal i vår berså, han hade alltid mycket att berätta för oss. Vi förundrade oss över hans klädsel, som bestod av byxor och en långrock, vilken han hade tillverkat själv. Dressen var virkad tjockt trasgarn i mörka nyanser, stel, tjock och klumpig. Vi frågade om den ej var för varm. "Nää, blev svaret, då håller värmen ifrån kroppen på somrarna och vintern står då mot kyla". Det var de enda plagg som gubben hade på sig, ingen skjorta, inga strumpor.

DET VAR något visst med luffarna, de var vänliga och glada, tog en dag i sänder och ej oroade sig för morgondagen. De ville vara fria, älskade naturen, de ofredade aldrig någon. Med viss saknad tänker jag på alla luffare och vandrare, som jag pratat med i ungdomsåren. Emottagna blev alla, det var enstaka fall, som visades ut. I mitt hem blev ingen utvisad, de fick sitt kaffe och sen gick de när de pratat.

Så har de luffat och gått genom år och tid och visst finns det viss saknad efter dem. Gårdsmusikanterna var ett trevligt inslag i vardagen och då minns jag mina år i Västervik 1924-1929, ty när en musikanter började spela inne på någon gård öppnades strax många fönster och ut och ned dalade ena lilla paketet efter det andra. Det var kopparslantar inrullade i tidningspapper. Kanske någon liten flicka kom ut och vackert nigande överlämnade några slantar, det var så rart att se.

JAG BÄR i tankarna den största aktning och vördnad för dessa människor, som levde sitt liv fritt från några fordringar på samhället. De var inte farliga, de var fredliga och gick sin egen väg i det fria, sov i ro under bar himmel på somrarna, men tacksamma när de vintertid fick krypa ner i doftande hö, med värme från djuren i ladugården.

RUT HERMANSSON

Texten digitaliserad och redigerad av Anders Jacobsson hösten 2015